

Şuşa şəhərində sosial infrastruktur layihələrinin həyata keçirilməsi (1954–1963)

Implementation of social infrastructure projects in Shusha city (1954–1963)

Aydın Əlizadə / *Aydın Alizadeh*

AMEA Fəlsəfə və Sosiologiya İnstitutu / ANAS Institute of Philosophy and Sociology

alizadeh@mail.ru

ORCID ID: 0000-0002-1137-947X Daxil oldu Received: 03.02.2022 Qəbul olundu Accepted: 19.05.2022	Xülasə. 1954–1963-cü illər ərzində Azərbaycanda sosial infrastruktur sahəsində inkişaf templəri artmış, yeni obyektlər istismara verilmişdir. Görülən işlərin böyük hissəsi, o zaman infrastruktur quruculuğu və istismarı ilə məşğul olan Azərbaycan SSR Kommunal Təsərrüfatı Nazirliyi tərəfindən icra edilmişdi. Bu dövrdə Şuşa ən geniş miqyaslı işlərin getdiyi şəhərlərdən biri idi. Məhz bu şəhər qədim tarixi, havası, gözəl təbiəti və mənzərəsi, eləcə də əlverişli coğrafi məkanda yerləşməsinə görə Sovet Azərbaycanının ən tanınmış turizm və istirahət mərkəzlərindən biri olmuş və onun inkişafına böyük məbləğdə vəsait ayrılmışdı. Məqalədə burada həyata keçirilən geniş miqyaslı layihələr, böyük istirahət obyektlərinin tikintisi, şəhərin elektrik şəbəkəsində yenidənqurma işlərinin aparılması, şəhər su şəbəkəsinin yenidən qurulması və s. işlər haqqında məlumat verilir. Açar sözlər: Azərbaycan, Şuşa, sosial infrastruktur, SSR Kommunal Təsərrüfatı Nazirliyi, layihələr Abstract. During 1954–1963, the pace of development in the field of social infrastructure in Azerbaijan increased, new facilities were put into operation. Most of the work was carried out by the Ministry of Communal Economy of the Azerbaijan SSR, which was engaged in the construction and operation of infrastructure at that time. During this period, Shusha was one of the cities where the largest-scale works were carried out. This city, due to its ancient history, beautiful nature and landscape, as well as its favorable geographical location, became one of the most famous tourism and recreation centers of Soviet Azerbaijan, and a large amount of funds were allocated for its development. The article provides information about the large-scale projects implemented here, the construction of large recreational facilities, reconstruction work on the city's electricity network, water network to improve water supply and meet new requirements, laying pipelines from sources to supply recreation centers with mineral water, creating a liquefied gas infrastructure for the first time, etc. Key words: Azerbaijan, Shusha, social infrastructure, Ministry of Communal Economy of the SSR, projects. Резюме. В 1954–1963 годах в Азербайджане возросли темпы развития социальной инфраструктуры, были введены в эксплуатацию новые объекты. Основную часть работ выполняло Министерство коммунального хозяйства Азербайджанской ССР, которое в то время занималось строительством и эксплуатацией объектов городской инфраструктуры. В этот период в Шуше в одном из древних городов Азербайджана велись самые масштабные строительные работы. Этот город, благодаря своему выгодному географическому положению, прекрасному климату, а также живописному ландшафту, стал одним из известнейших центров туризма и отдыха Советского Азербайджана, на развитие которого выделялись большие средства. В статье рассматриваются реализованные здесь масштабные проекты, в том числе строительство крупных рекреационных объектов, работы по реконструкции электросети города, водопроводной сети города, прокладка трубопроводов. Ключевые слова: Азербайджан, Шуша, социальная инфраструктура, Министерство коммунального хозяйства ССР, проекты.
---	--

Giriş

Azərbaycanda sosial infrastruktur quruculuğunun təməlləri keçmiş illərdə qoyulmuş və bu sırada N. S. Xruşşov dövrünün islahatları xüsusi yer tutmaqdadır. O zaman infrastruktur sahəsində çox dərin və ziddiyyətli proseslər getmiş, inkişaf templəri artmış, yeni obyektlər istismara verilmişdi. Həmin dövrdə Azərbaycanda da iri miqyaslı layihələr həyata keçirilmiş, yeni turizm mərkəzləri açılmış; sənaye və kommunal obyektlər, eləcə də əhalinin böyük hissəsi enerji, su və qazla təmin edilmişdi. Görülən işlərin böyük kəsimi, o zaman infrastruktur quruculuğu və istismarı ilə məşğul olan Azərbaycan SSR Kommunal Təsərrüfatı Nazirliyi tərəfindən icra edilmişdi. 1954–1963-cü illər arasında Respublika rəhbərliyinin təsdiq etdiyi qərarlara görə bir çox bölgələrdə yaşayış evlərinin, kommunal obyektlərin, pansionatların, kurortların və uşaq düşərgələrinin tikintisi, təmiri və istismarı təşkil edilməli idi. Bu məqsədlər üçün kifayət qədər çox vəsait ayrılmış və dərhal işlərə başlanılmışdır. Qısa zaman ərzində Nazirlik tərəfindən çoxlu sayda obyektlər tikilib istismara verilmişdi.

Ən geniş miqyaslı işlərin getdiyi şəhərlərdən biri *Şuşa* idi. Məhz bu şəhər qədim tarixi, havası, gözəl təbiəti və mənzərəsi, eləcə də əlverişli coğrafi məkanda yerləşməsinə görə Sovet Azərbaycanının ən tanınmış turizm və istirahət mərkəzlərindən biri olmuş və onun inkişafına böyük məbləğdə vəsait ayrılmışdı. Şuşanın əhəmiyyətinin artırılmasının həm də siyasi səbəbləri olmuşdu. Məsələn burasındadır ki, Qarabağın dağlıq hissəsində ermənilərinin separatçı meylləri heç vaxt səngimirdi. Bunun qarşısını almaq üçün orada əsasən azərbaycanlıların yaşadığı Şuşa şəhərin möhkəmləndirilməsi, genişləndirilməsi, və əhalisinin çoxaldılması olduqca vacib idi və o dövrün Azərbaycan hakimiyyəti bu məqsədlərlə orada geniş miqyaslı layihələr həyata keçirməyə başladı. Bu layihələr çərçivəsində Kommunal Təsərrüfatı Nazirliyinin payına işlərin böyük bir hissəsi düşmüşdü. Həmin işlərə o qədər böyük önəm verilirdi ki, Şuşanın tikinti idarələri hər hansı məsələ üçün Nazirliyə müraciət edirdilərsə, onların ehtiyacları dərhal ödənirdi.

1. *Şuşanın küçələri və yaşıllıq sahələrin vəziyyəti*

1958-ci ildə Şuşada ümumi uzunluğu 20 kilometr olan 45 *küçə* olmuş, onların 20-si (83%) asfaltlanmış ya da daşla döşənmişdi. 1958-ci ildə şəhər hüdudları daxilində olan ərazinin ümumi sahəsi 552 hektar olmuş, evlər və kommunal obyektlər kimi tikililər bu rəqəmin 102 hektarında (18%) yerləşmişdi. (15,5)

Şəhər *parkların və bağçaların* ümumi sahəsi isə 8 hektar idi, daha 3 kilometr yaşıllıq sahəsi küçələr boyu mövcud idi. Küçələri və parkları gecə vaxtı sütun və dirəklərdə quraşdırılan

1400 lampa işıqlandırır. Şuşanın işıqlandırılmasına il ərzində 504 min kilovat-saat enerji sərf edilirdi. (16, 96- 102)

2. Turizm və istirahət infrastrukturu

1956-cı ildə “Azərdövlətlayihə” institutu tərəfindən Şuşada 100 nəfərlik *uşaq (pioner) düşərgəsinin* layihəsi (memarı *L. D. Hüseynov* idi) tərtib olunmuş və Kommunal Təsərrüfatı Nazirliyi tərəfindən təsdiq edilmişdi. Tikinti bir neçə il ərzində getmiş və 1960-cı ildə başa çatdırılmışdı. Düşərgə ilə birlikdə Şuşaya istirahətə gələn Kommunal Təsərrüfatı Nazirliyinin işçiləri üçün *120 yerlik qonaq evi* də tikilmişdi. Bu obyektləri Kommunal Təsərrüfatı və Yerli Sənaye nazirliklərinin Həmkarlar İttifaqları istismar etməli idilər (10, 276). 1961-ci ildə isə Kommunal Təsərrüfatı naziri *Abutalıb Mirağa oğlu Abdullayevin* əmri ilə bu obyektləri onun tabeliyində olan “Azərqaz” tresti istismar etməli idi (11,101). Həmin trest bu obyektlərin təmir-tikinti işlərini də həyata keçirmiş, eləcə də mühafizəsini təmin etmişdi. Düşərgə və qonaq evi avadanlıq, mebel və məişət ləvazimatları ilə Nazirlik tərəfindən təchiz edilmişdi.

1962-ci ilin may ayında nazir, “Azərqaz” rəhbərliyinə əmr etmişdir ki, onların tabeliyində olan trest yay mövsümü üçün təmir işlərini bitirsin, uşaqların düşərgədə rahat dincəlməsini təmin etsin, onların daşınması üçün avtobuslar hazırlasın, yolları təmir etsin, sanitariya vəziyyəti normalara uyğunlaşdırsın, qida məsulları və su ilə təchizatı fasiləsiz təmin etsin və bu məqsədlər üçün yük maşını ayırsın (13,137). Bu əmrə ona görə ehtiyac yaranmışdır ki, 1961-ci ildə uşaqların daşınmasında problemlər yaranmış, iki avtobusun olduğu halda yalnız biri işləyirdi.

Şəkil 1. Şuşa. Kommunal Təsərrüfatı Nazirliyinin pansionatı, 1960-cı illər.

Bundan başqa, Kommunal Təsərrüfatı Nazirliyi Şuşa şəhərində *istirahət zonalarının* yaradılmasına dair bir neçə layihəni də təsdiq etmişdi. 1957-ci ildə isə “Azərmemarlayihə” institutu tərəfindən Şuşada *100 nəfərlik istirahət evinin* (memar *S. İ. Dətiyev*) tikintisi üçün

4.598.500 manatlıq layihə hazırlanmış, nazir tərəfindən təsdiq edilmiş və həmin ildə tikintiyə başlanılmışdır (7,356).

Uşaq düşərgəsinin və istirahət evlərinin əhəmiyyəti o qədər yüksək idi ki, onların tikintisinə daimi nəzarət təşkil edilmişdi. Bu məqsədlə nazirin əmri ilə tikinti obyektlərinə *müəllif heyəti* təyin edilmişdi (7,157). Həmin heyət binaların memarı, baş mühəndisi, konstruktoru və mühəndisindən ibarət idi. Onların hər biri ardıcılıqla Şuşaya gəlib, ayda ümumi hesabla 24 saat ərzində tikintiyə nəzarət etməli idi, buna görə onlara maaş da kəsilmişdi. 1961-ci ilin yay aylarında Şuşadakı bağça və düşərgələrdə 3000 nəfərə qədər uşaq istirahət etmişdi (2,44).

1960-cı ildə isə “Azərdövlətlayihə” institutu tərəfindən daha bir *100 nəfərlik mehmanxana- pansionatın* (layihə rəhbəri A. A. Əlizadə idi) tikilməsi üçün 4.426.990 manatlıq layihə hazırlanmış, Nazirlik tərəfindən təsdiq edilmiş və işə başlanılmışdır (9,353). Öncəki layihələrdə olduğu kimi, bu tikintiyə 1960–1961-ci illərdə memar və konstruktordan ibarət müəllif heyəti təyin edilmişdi (9,9). Onların hər biri ilin 2 rübündə 32 saat ərzində tikintiyə nəzarət etməli idi. Bundan başqa, yenə 1960-cı ildə Şuşada “Azərdövlətlayihə” institutu tərəfindən *107 nəfərlik mehmanxana-pansionatın* 2.166.870 manatlıq layihəsi tərtib edilərək nazir tərəfindən təsdiq edilmişdi (9,356). Həmin obyekt neftçilərin istirahət evinin yanında yerləşirdi. Bundan başqa, Kommunal Təsərrüfatı Nazirliyi *Turşsuda* tikintisi 1965-ci ildə tamamlanması planlaşdırılan daha bir *200 yerlik pansionatın* inşasına başlamışdı (2,53).

3. Kommunal və məişət obyektləri

Kommunal Təsərrüfatı Nazirliyi Şuşada mehmanxanalar, bərbərxanalar, hamamlar kimi kommunal və məişət obyektlərinin də tikintisi, təmiri və istismarı ilə məşğul olmuşdu.

1958-ci ilə qədər Azərbaycanın 39 şəhər və rayon mərkəzlərinin hərəsində Nazirliyin 1 ədəd mehmanxanası olmuş, ancaq 1959-cu ildən sonra onların sayı artmışdı. 1957-ci ilin göstəricilərinə görə ümumi sahəsi 151 m² olan *Şuşa mehmanxanasının* otaqlarında cəmi 27 çarpayılıq yer olmuş, orada sutka ərzində 6,7 nəfər qonaq qalırdı; əldə edilən gəlirin məbləği 40.000, istismar xərcləri isə 37.600 Sovet manatına bərabər idi (15,18-19). Göründüyü kimi, o zaman Şuşanın turizm baxımından əhəmiyyəti yüksək deyil idi, şəhərə Respublikadan və xaricdən gələnlərin sayı olduqca az idi. İstismar xərclərini çıxmaq şərti ilə mehmanxananın gəliri il ərzində cəmi 2.400 Sovet manatına bərabər idi. 1960-cı illərin quruculuq işlərinin nəticəsində turistlərin sayı əhəmiyyətli dərəcədə artmış və yeni mehmanxanalar tikilmişdi.

Həmçinin, 1957-ci ildə Şuşada 2 *hamam* fəaliyyətdə idi, orada eyni zamanda 50 nəfər

çimə bilərdi. Həmin il çimənlərin sayı 71.900 nəfər idi. İl ərzində əldə edilən gəlir 202.400, istismar xərcləri isə 162.000 Sovet manatı civarında olmuşdu. (15,25).

Bundan başqa, 1958-ci ildə şəhərdə 7 kreslosu olan bir *bərbərxana* fəaliyyət göstərirdi. İl ərzində orada 23.000 nəfərə xidmət göstərilmişdir. İllik gəlir 73.500 manat, istismar xərcləri isə 53.300 manat olmuşdu.

Araşdırılan dövr ərzində Azərbaycanda Bakı və Gəncədən başqa *camaşirxanalar* təsis edilməmişdi. Geyimlərin və çarpayı ləvazimatlarının yuyulması istirahət obyektlərində təşkil edilmişdi.

4. Enerji, su və qaz təchizəti

Şuşanın enerji təminatının yaxşılaşdırılmasına xüsusi diqqət yetirilmişdi. Şəhərin fəsiləsiz **elektrik enerjisi** ilə təmin edilməsi üçün Kommunal Təsərrüfatı nazirinin əmri və görülmə işlərin nəticəsində 1956-cı ilin oktyabr ayında “*Xankəndi–Su Elektrik Stansiyası–Şuşa*” Elektrik Ötürücü Xəttinin tikintisi başa çatdırılmış, bununla bağlı şəhərdə bütün elektrik xətləri, avadanlığı, yarımstansiyaları, transformatorları saz vəziyyətinə gətirilmişdi (6,193).

Şuşanın ətrafında çox sayda su mənbəyi olduğuna görə öncəki dövrlərdə **su təchizəti şəbəkəsi** qurulub fəaliyyət göstərirdi. 1954-cü ildə su kəmərlərinin ümumi uzunluğu 12,6 kilometr olmuşdur.

Sonrakı illər ərzində genişlənmə və istirahət mərkəzinə çevrilən şəhər üçün mövcud su infrastrukturunu kifayət deyil idi. Buna görə yeni kəmərlər çəkilmiş, su şəbəkəsi genişləndirilmiş, qurğular yeniləndirilmişdi. 1957-ci ildə Kommunal Təsərrüfatı naziri Şuşa su kəmərinin yenidən qurulması üçün “Azərdövlətsənayeləyihe” institutu tərəfindən tərtib edilmiş 1.657.200 manatlıq (7,87); 1958-ci ildə şəhərin su paylayıcı şəbəkəsinin yenidən qurulması üçün həmin institutun tərtib etdiyi 1.387.430 manatlıq; 1959-cu ildə isə Şuşanın su şəbəkəsinin yenidən qurulması üçün “Azərsənayeləyihe” institutu tərəfindən hazırlanmış 1.543.270 manatlıq layihələri təsdiq etmiş və bu istiqamətdə işlərə başlanılmışdır (8,78). Bununla da şəhərin su təchizəti problemi tamami ilə həll edilmişdi.

Artıq 1958-ci ildə, görülmə işlərin nəticəsində şəhəri su ilə təmin edən su kəmərlərinin ümumi uzunluğu 34 kilometr olmuş, şəhər şəbəkəsinin uzunluğu isə 14 kilometr idi. Boruların buraxılış imkanları sutkada 0,59 min kubmetrə bərabər idi. 1957-ci ilin ərzində əhəliyə və kommunal-məişət obyektlərinə 208 (sutkada 0,57) min kubmetr su verilmişdi. Su şəbəkəsinin istismarından 176,6 min Sovet manatı gəlir əldə edilmiş, istismar xərcləri isə 62 min Sovet manatı olmuşdu. Bu göstəricilər gələcək illərdə əhəmiyyətli dərəcədə artmışdı.

Şəkil 2. Şuşa mineral su pavilyonu, 1960-cı illər.

Eyni zamanda, Kommunal Təsərrüfatı Nazirliyi tərəfindən Şuşa yaxınlığında yerləşən *Şırlan müalicəvi mineral suyunun* istirahət evlərinə gətirilməsi üçün kəşfiyyat işlərinə başlanılmış və 1962-ci ildə oradan Şuşaya qədər kəmərin çəkilməsinə qərar verilmişdi. Həmin ilin ərzində onun 443.082 manatlıq layihəsi “Azərsənayeləyihə” institutu tərəfindən tərtib edilmiş və nazir tərəfindən təsdiq edilmişdir (12,23). 1963-cü ildə isə həmin institut tərəfindən ikinci kəmərin 102.700 manatlıq layihəsi hazırlamışdır (14,10). Tikintisi işləri 1963-cü ilin planına salınmışdı.

Yeni su kəmərlərinin çəkilməsi, şəbəkənin yenilənməsi ilə bərabər şəhərin *kanalizasiya* sisteminin yenidən qurulması işinə də başlanılmışdır. Keçmiş illər ərzində tikilmiş və fəaliyyətdə olan 8,5 kilometrlik kanalizasiya qurğularının texniki vəziyyəti yarıtmaz idi və Nazirliyin hesabatına görə onların bərpa olunması məqsədə uyğun deyil idi. Buna görə də yeni kanalizasiya şəbəkəsinin tikintisinə başlanılmışdı. 1960-cə ildə Şuşanın bəzi hissələrinə, o cümlədən pansionat və istirahət obyektlərinə kanalizasiya çəkilmişdi. Şuşanın kanalizasiya kollektorunun tikintisinə isə 1963-cü ildə başlanılmışdır.

1959-cu ildən başlayaraq Şuşanın qazlaşdırılmasına başlanılmış, **maye qaz infrastrukturu** yaradılmış, onun istismarı təşkil edilmişdi. 1960-cı ildə şəhərdə 330 mənzil, eləcə də bütün turizm və istirahət obyektləri maye qazla təmin edilmişdi. 1962-ci ildə isə qazlaşdırılmış mənzillərin sayı 630 qədər yüksəlmişdi (1,32-36). Bundan başqa, 1963-cü ildə *Qarabağın təbii qazla qazlaşdırılması* planlaşdırılmış, “Qaradağ–Gəncə–Tbilisi” qaz magistralının Yevlax istiqamətindən Şuşaya qədər 5 kilometrlik qolun çəkilməsi layihəsi tərtib olunmuşdu.

5. Dağıntıların ləğv edilməsi

Şuşanı istirahət mərkəzinə çevirmək üçün şəhərdə geniş miqyaslı abadlıq işləri aparılmışdı. Şəhərdə çoxlu sayda qəza vəziyyətində olan tikililər var idi, onlar ümumi mənzərəni korlayırdı. Həm də burada siyasi məqam da olmuşdu. Məsələn burasındadır ki, Şuşanın bir hissəsində (yuxarı məhəllələrində) XX əsrin əvvəllərindən *dağıntılar* qalmış; 1920-ci ildə həmin yerlərdə ermənilərlə döyüşlər getmişdi. Buna görə onlar həmin yerlərin sökülməsinə qarşı çıxmış, onları “tarixi abidə” adı ilə saxlayıb gənclərinə azərbaycanlılara qarşı nifrət hisləri aşılamaq üçün istifadə edirdilər. Buna görə də Şuşanın yeni Baş Planı tərtib edildəndə həmin dağıntılar ləğv edilməli idi və bu işi Kommunal Təsərrüfatı Nazirliyi həyata keçirmişdi.

1960-cı il ilin 30 aprel tarixində nazir A. Abdullayevin “*Şuşada yeni şəhər planı üzrə qəza vəziyyətində olan evlərin sökülməsi haqqında*” 178 №-li əmri yayımlanmışdı (9,124). Onun tərəfindən təsdiq edilən layihəyə görə həmin iri miqyaslı işlərin görülməsinə 2.477.091 manat vəsait ayrılmışdı. Ancaq o zamanlar mövcud olan Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin erməni rəhbərliyi həmin qərara qarşı çıxış etdiyinə görə dərhal işlərə başlamaq mümkün olmamışdı. Buna görə A. Abdullayev Nazirlər Sovetinin tapşırığı ilə vilayət rəhbərliyi ilə danışıqlara başlamalı oldu. Onun Nazirlər Sovetinə göndərdiyi məktubunda danışıqların gərgin getdiyinə işarə edilmişdi (4,128). Buna görə həmin ilin ərzində işlərə başlamaq mümkün olmadı. Dağıntıların ləğv edilməsinə yalnız 1961-ci ildə başlanılmış, o zaman əsas işlər görülmüş və növbəti ildə tamamilə bitirilmişdi (5,236).

Beləliklə, erməni millətçi təbliğatının tərkib hissəsi olan Şuşanın köhnə məhəllələrinin dağıntıları ləğv edilmiş, onların yerində yeni binalar tikilmiş, bağlar salınmışdı. Nəticə olaraq, Şuşanın gələcək tikintisi şəhərin yeni Baş Planı üzrə aparılmışdı. Dağıntıların ləğv edilməsinin erməni təbliğatına ağır zərbə vurması onlar tərəfindən bu günə kimi etiraf edilməkdədir və o zamankı Azərbaycan hakimiyyətinin və DQMV erməniləri ilə danışıqlar aparən Kommunal Təsərrüfatı nazirinin uğuru kimi qiymətləndirilməlidir. Çünki o zaman həm SSRİ hakimiyyətində, həm də xaricdə erməni dairələrinin nüfuzu çox güclü idi və onların Azərbaycana təsir imkanları geniş idi. Buna baxmayaraq, Azərbaycan hakimiyyəti Şuşada yenidən qurma işlərinin aparılmasına nail ola bildi. Dağıntıların ləğv edilməsi erməni təbliğatına o qədər ağır zərbə endirmişdi ki, gələcək illərdə onlara yaxın mətbuat və elmi dairələr mütəmadi olaraq bu faktı davamlı olaraq xatırlayırdı (18).

Şəkil 3. Şusa dağıntıları 1955-ci ildə.

Şəkil 4. Dağıntıların ləğv edilməsindən sonra Şuşanın mənzərəsi, 1960-cı illər.

Nəticə

Yekun olaraq onu qeyd etmək olar ki, 1920-ci illərdə erməni təcavüzündən sonra Şuşanın sosial infrastrukturuna böyük ziyan dəymiş, əhalinin sayı azalmış; şəhərin əhəmiyyəti xeyli dərəcədə enmiş, sırasıyla əyalət məntəqəsinə çevrilmişdi. Sovet dövrünün ilk üç onilliyi boyu bəzi istirahət məntəqələrinin bərpa edilməsi və kiçik miqyaslı quruculuğun təşkil edilməsinə baxmayaraq vəziyyəti köklü surətdə dəyişmək mümkün olmamışdı.

1953-cü ildən sonra başlamış Xruşşov dövrünün islahatları zamanı Azərbaycanın yeni hakimiyyəti Şuşanın regional əhəmiyyətini artırılmaq üçün şəhərdə böyük infrastruktur layihələri həyata keçirməyə başlamışdı. Quruculuq, sosial həyatın bütün sahələrini əhatə edərək qısa müddət ərzində Şuşanı o zamanın modern şəhərinə çevirmişdi. 1963-cü ilə qədər burada turizm və istirahət mərkəzləri tikilmiş, şəhərin Baş Planı tərtib edilmiş və onun əsasında mülki və kommunal tikinti- təmir işləri aparılmışdır. Layihələrin tərtib edilməsində və quruculuq işlərinin təşkilində Azərbaycan SSR Kommunal Təsərrüfatı Nazirliyinin böyük rolu olmuşdu. Bu Nazirlik tərəfindən şəhərin gələcək inkişafını təmin etmiş aşağıdakı layihələr həyata keçirilmişdir:

1. Şəhərin Baş Planı üzrə Şuşada 1920-ci ilin qanlı olaylarından sonra qalan və azərbaycanlılara qarşı yönələn erməni təbliğatının vasitəsinə çevrilmiş dağıntıların ləğv edilməsi və onların yerində gələcəkdə müxtəlif obyektlərin tikilməsi və bağların salınması üçün şəraitin yaradılması;
2. Dağıntıların ləğv edilməsi üçün o zaman mövcud olan DQMV-nin erməni

rəhbərliyi ilə ağır şəraitdə uğurlu danışıqların aparılması və bu məqsədə nail olması;

3. Turizm və istirahət infrastrukturunun yaradılması istiqamətində 5 böyük istirahət obyektin tikintisi və onların istismarını təşkil edilməsi;

4. Şəhərin elektrik şəbəkəsində yenidənqurma işlərinin aparılması, onu enerji ilə təmin edəcək yeni Elektrik Ötürücü Xəttin tikintisinin başa çatdırılması;

5. Su təchizatının yaxşılaşdırılması və yeni tələblərə cavab verməsi üçün şəhər su şəbəkəsinin yenidən qurulması, istirahət mərkəzlərini mineral sularla təmin etmək üçün mənbələrdən kəmərlərin çəkilməsi, yeni kanalizasiya kollektorunun tikintisinə başlamaq üçün layihənin hazırlanması;

6. Şuşanın qazlaşdırılması, ilk dəfə olaraq maye qaz infrastrukturunun yaradılması, gələcəkdə şəhərin təbii qazla təchiz edilməsi üçün layihənin hazırlanması;

7. Şəhərdə abadlıq və tikinti-təmir işlərinin aparılması.

1954–1963-cü illərdə Kommunal Təsərrüfatı Nazirliyi tərəfindən enerji, su, və qaz infrastrukturunun yaradılması ya da yenidən qurulması, istirahət obyektlərinin tikintisi, abadlıq işlərinin aparılması, eləcə də Şuşa dağıntılarının ləğv edilməsi üçün sənədlərə görə SSRİ-də 1961-ci ildə keçirilmiş pul islahatına qədər təxminən 20.000.000, islahatdan sonra isə 1.000.000 qədər Sovet manatı xərclənmişdi.

ƏDƏBİYYAT

Monoqrafiyalar:

1. A. A. Əlizadə. Azərbaycanın qazlaşdırılması və qaz təsərrüfatının istismarı (1955–1970). Tarixi-sosioloji araşdırma. Bakı, 2020.
2. F. Şuşinski. Şuşa. Bakı: Azərbaycan Uşaq və Gənclər Ədəbiyyatı Nəşriyyatı, 1962.

Sənədlər:

3. Выступление министра коммунального хозяйства тов. Абдуллаева на Пленуме ЦК КП Азербайджана, 1962 // Azərbaycan respublikasının dövlət arxivi (ARDA), fond 244, siyahı 9, № 59.
4. Переписка Министерства коммунального хозяйства (МКХ) с Советом Министров Азерб. ССР. Январь-июль 1960 // ARDA, fond 244, siyahı 9, № 50.
5. Переписка Совмина с МКХ // ARDA, fond (f) 411, siyahı (s) 37, № 279.
6. Приказы № 1-156 общего характера МКХ. Январь-сентябрь 1956 г. // ARDA, f. 244, s. 9, № 24.
7. Приказы № 185-345 общего характера МКХ. Июль-декабрь 1957 гг. // ARDA, f. 244, s.

9, № 29.

8. Приказы № 483-548 общего характера МКХ. Ноябрь-декабрь 1959 г. // ARDA, f. 244, s. 9, № 41.

9. Приказы № 1-302 общего характера МКХ. Январь-июль 1960 г. // ARDA, f. 244, siyahı 9, № 44.

10. Приказы № 304-618 общего характера МКХ. Май-декабрь 1960 г. // ARDA, f. 244, s. 9, № 45.

11. Приказы № 140-262 общего характера МКХ. Апрель-август 1961 г. // ARDA, f. 244, s. 9, № 52.

12. Приказы № 222-232 общего характера МКХ. Июль-сентябрь 1962 г. // ARDA, f. 244, s. 9, № 62.

13. Приказы общего характера МКХ. Апрель-июль 1962 г. // ARDA, f. 244, s. 9, № 61.

14. Приказы № 1-171 общего характера МКХ. Январь-май 1963 г. // ARDA, f. 244, s. 9, № 70.

15. Материалы о разработке годовой стат. отчетности по городским коммунальным предприятиям МКХ Азерб. ССР за 1957 год // ARDA, f. 2511, s. 10, № 1677.

16. Справка Министерства коммунального хозяйства Азербайджанской ССР об итогах финансово-хозяйственной деятельности коммунально жилищных предприятий исполкомов местных Советов за 1958 год // ARDA, f. 411, s. 38, № 194.

17. Материалы о разработке годовой отчетности по городским коммунальным предприятиям МКХ Азерб. ССР за 1954 год // AARDA, f. 2511, s. 10, № 1499.

Elektron KİV-lər:

18. Шушинские погромы. ИА REGNUM. <https://regnum.ru/news/2894200.html>

Şəkillər:

1. Müəllifi bilinməməkdədir, 55 il müddəti keçməkdədir, istifadəsi icazəlidir.

2. <https://i0.wp.com/masimovasif.net/wp-content/uploads/2021/07/72.jpg?resize=700%2C467&ssl=1>

3. https://regnum.ru/uploads/pictures/news/2020/03/25/regnum_picture_15850935121180936_no_rmal.png

4. <https://i0.wp.com/masimovasif.net/wp-content/uploads/2021/07/98.jpg?resize=700%2C463&ssl=1>